

Miljø- og
Fødevareministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000- plejeplan

for lysåbne naturtyper og arter
på Naturstyrelsens arealer
2. planperiode 2016-2021
i Natura 2000-område nr. 35
Hald Ege, Stanghede og Dollerup Bakker

Titel:

Natura 2000-plejeplan for lysåbne naturtyper og arter på Naturstyrelsens arealer.
2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område n nr. 35 Hald Ege, Stanghede og Dollerup Bakker.

Udgiver:

Naturstyrelsen
Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl
www.nst.dk

År:

2017

Foto:

Forsidefoto:
Hald Sø og Inderøen.
Foto: Peter Bundgaard

Kort:

Naturstyrelsen, på baggrund af kortmaterialer i henhold til tilladelse G18/1997 (Kort og Matrikelstyrelsen)

ISBN nr.

978-87-7179-034-4

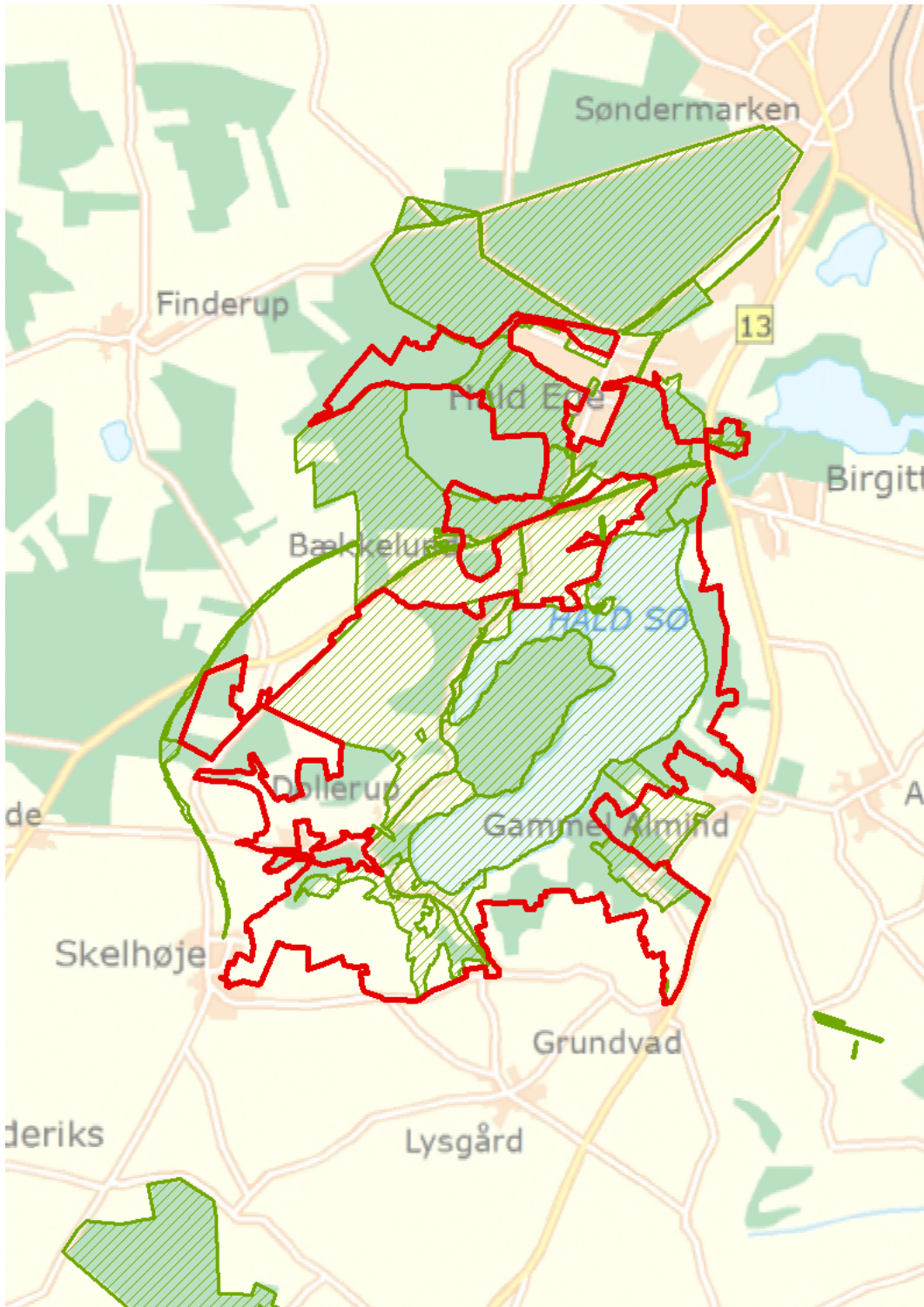
Må citeres med kildeangivelse.

1. Generelt

Der er 20. april 2016 offentliggjort Natura 2000-planer for 252 områder i Danmark.

Denne plejeplan følger op på Natura 2000-planen for område N 35 Hald Ege, Stanghede og Dollerup Bakker og vedrører Naturstyrelsens arealer på 1010 ha.

Figur 1: Oversigtskort over Natura 2000-områdets afgrænsning

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

I denne plejeplan er arealer og indsatser opdelt på henholdsvis lysåbne naturtyper og arter knyttet til de lysåbne naturtyper. Natura 2000 plejeplaner for de skovbevoksede naturtyper, samt mere detaljerede oplysninger om indsatsen i Natura 2000-områderne findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000. Bemærk, at Naturstyrelsens samlede arealforvaltning i området er

omfattet af flere planbestemmelser og retningslinjer end dem, der findes i denne plan. For supplerende læsning herom henvises til Naturstyrelsens driftsplaner for det pågældende område, som findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. driftsplanlægning.

Naturstyrelsen har udarbejdet et resumé af plejeplanen, som indgår i en kommunal Natura 2000-handleplan. Dette resumé er vedlagt som bilag 1.

Plejeplanen gælder for perioden 2016 -2021 og skal således senest være gennemført med udgangen af år 2021. Plejeplanen vil forsat være gældende efter 2021 og efterfølgende alene blive ajourført, når der foretages ændringer i udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, ændringer i Natura 2000- eller driftsplanlægningen eller ændringer i øvrige forhold, der måtte give anledning til at ajourføre plejeplanen.

Grundlag for prioriteringer og valg

Natura 2000-planen udgør grundlaget for plejeplanens prioriteringer og valg. I de tilfælde hvor der har været forudset en modstrid mellem hensyn til forskellige arter og/eller naturtyper på områdets udpegningsgrundlag, har Natura 2000-planen allerede foretaget denne prioritering.

Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA overvågningsprogram. Desuden afrapporterer Danmark den nationale indsats vedrørende habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne til EU-kommissionen hvert 6. år. I 2016-18 foretager Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (SVANA) genkortlægning og tilstandsvurdering på alle arealer (lysåbne naturtyper og skovnaturtyper), og resultatet forventes at indgå i kommende basisanalyser for hvert enkelt område i 2019.

Få adgang til MiljøGIS overvågningsdata fra basisanalysen her:

<http://miljoegis.mim.dk/cbkort?profile=natura2000planer2h2014>

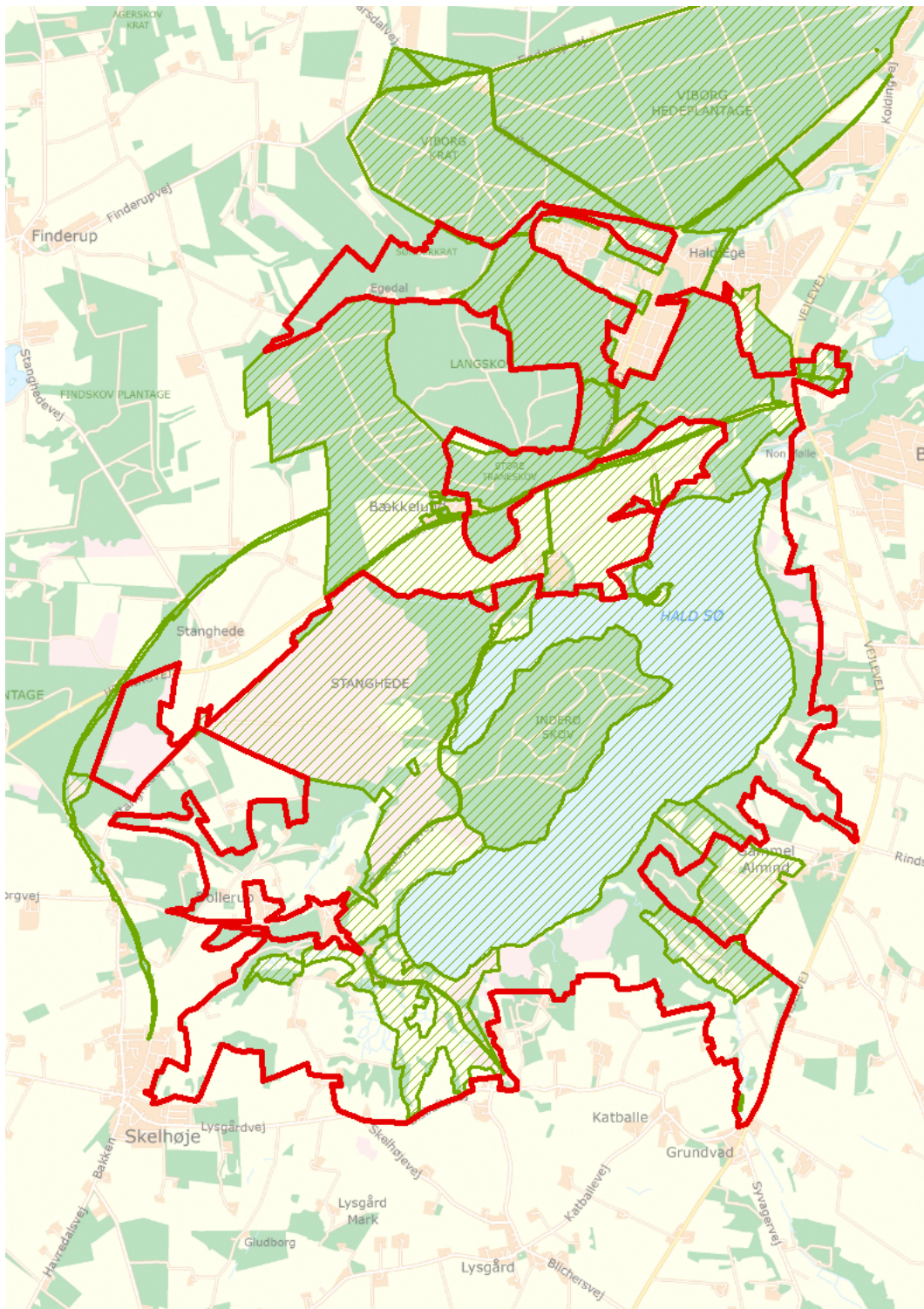
2. Områdebeskrivelse

Det 1524 ha store område ligger umiddelbart sydvest for Viborg. Området består af den op mod 31 m dybe Hald Sø, kilder, småbække og de omgivende bakker: Bakkerne er i dag enten skovklædte eller fremstår som hede og overdrev. Flere af løvskovene rummer en veludviklet flora og fauna, der vidner om lang skovkontinuitet. Området rummer ligeledes rigkær og rester af såkaldte "paludellavæld". Det er kildevælds fødte mosdominerede tørvepuder med en speciel flora, der er sjælden i Danmark i dag. Området er specielt udpeget på grund af disse typer natur: tør hede, surt overdrev, kildevæld, rigkær, bøg på mor, stilkeke-krat og elle-askeskov.

Hald Sø var indtil 1950'erne en af landets reneste søer. Udledning af forskellige former for spildevand betød at søens miljøtilstand gennem årene blev kraftig forringet. I 1986 indledte man forsøg med "kunstigt åndedræt": Al tilledning af spildevand til søen blev kraftigt reduceret eller helt fjernet, og søen fik i sommerhalvåret tilført ilt via et system af slanger og dyser på bunden af søen. I løbet af få år blev vandet klarere igen. Iltningen er i dag meget nedsat, og søen er tæt på at være lige så klar som i gamle dage. Inden for Natura 2000-området er ca. halvdelen af området fredet.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Figur 2: Kort over Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-området.

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

De arealer inden for området som Naturstyrelsen forvalter, er arealerne ved Hald Hovedgård, Stanghede mm., Hald Sø, Inderø Skov og arealerne ved Bisballe-Almind.

Hald Hovedgård

Af naturarealer findes især de fredede naturskovsbevoksninger i Hald Ege samt overdrev og moser ved nordenden af Hald Sø, i alt 188 ha naturskov og 61 ha åbne naturtyper.

Stanghede

Naturarealerne omfatter heder på Stanghede og i Dollerup Bakker/Ravnsbjerg, moseområdet Gjelbæk Kær og naturskov i Troldeslugten, i skovstrækningen syd herfor og ved foden af Dollerup Bakker. Området rummer desuden adskillige kildevæld med rent vand og værdifuld fauna.

Hald Sø

Hald Sø er med sine 31 meter landets tredje dybeste sø, dens overflade er på 342 hektar og middeldybden er 13,1 meter, hvilket giver et volumen på 45 millioner m³.

Søen modtager vand fra en række kilder og bække og har afløb mod nord gennem Non Mølleå.

Hald Sø rummer en værdifuld flora og fauna.

Inderø Skov

Hele Inderø skov består af særligt beskyttede naturarealer, helt overvejende bøgeskov udlagt til naturskov samt et par elle- og birkemoser og et lille hedestykke. Heraf henligger 49 ha (inklusive moserne) som urørt naturskov.

Bisballe-Almind

Arealerne ved Bisballe og Gl. Almind rummer overvejende åbne naturtyper og bevoksninger udlagt som græsningsskov eller urørt skov. I alt findes godt 60 ha med hede, eng og mose, 16 ha med vedvarende græs, som er under udvikling mod overdrev og 17 ha skovbevokset areal, der er udlagt til kommende græsningsskov.

Tabel a: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	Naturtype	Total
4030	Tør hede	136,6
5130	Enekrat	6,1
6230	Surt overdrev	15,0
7140	Hængesæk	0,4
7220	Kildevæld	13,8
7230	Rigkær	4,9
I alt		176,8

Desuden er der i udpegningsgrundlaget nævnt følgende arter, der forekommer, eller har potentiale til at kunne indfinde sig, i Naturstyrelsens dele af Natura 2000-området:

- Bæklampret (1096)
- Stor vandsalamander (1166)
- Damflagermus (1318)
- Odder (1355)

3. Status for gennemførelse og erfaringer fra 1. plejeplanperiode

Plejeplanen for 1. planperiode omfattede en hel række plejetiltag blandt andet græsning, slæt samt afbrænding og tørveskrælning på hedearaer.

Naturstyrelsen har gennemført en evaluering i form af en statusopgørelse og overvejelser om hvilke erfaringer, der kan drages af første planperiode. Med baggrund i denne evaluering kan Naturstyrelsen konkludere, at de planlagte indsatser er gennemført i plejeperioden for Naturstyrelsens arealer og at disse indsatser har bidraget positivt til opfyldelse af Natura 2000-planens målsætninger.

Tabel b: Status for gennemførelse af plejeplanens mål for 1. planperiode 2009-2015.

Gennemførte indsatser (antal)	26	Gennemførte indsatser (areal)	182 ha	93 %
Ikke-gennemførte indsatser (antal)	1	Ikke-gennemførte indsatser (areal)	15 ha	7 %

Tabel c: Oversigt over konkrete indsatser der ikke er gennemført med begrundelse

Naturtype	Naturtype navn	Plejemål	Plejetiltag	ha	Begrundelse for manglende gennemførelse
4030	Tør hede	Naturtype-bevarende pleje	Tørveskrælning	15	En forekomst af fortidsminder har vist sig at være mere udbredt end på plantidspunktet. Indsatsen afventer forsøgspleje i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen.

Tabel d: Oversigt over ikke-planlagte indsatser der er gennemført, som gavner arter eller naturtyper i udpegningsgrundlaget.

Naturtype	Naturtypenavn	Plejemål	Plejetiltag	ha	Begrundelse for gennemførelse af ikke planlagt plejetiltag

7220	Kildevæld	Naturtype-bevarende pleje	Slæt	<1	Et samarbejde med den lokale DN-afdeling om involvering af frivillige muliggjorde etablering af et høsletlaug, og starte på at anvende slæt som plejemetode.

Generelle bemærkninger og konkrete erfaringer i forhold til 1. generations plejeplanlægning

Generelle bemærkninger

Driften af de lysåbne naturarealer indenfor Natura 2000 området gennemført i 1. planperiode har været en fortsættelse af den igangværende drift, først og fremmest afgræsning, samt i mindre omfang afbrænding og slæt.

Den ønskede tørveskrælning på hedearealer er ikke blevet gennemført som forventet.

Dette skyldes at der er langt flere kulturspor på arealerne end man vidste på plantidspunktet.

Der er en dialog i gang med Slots- og Kulturstyrelsen for at løse denne interessekonflikt.

Udviklingen på arealerne med tør hede er generelt gået i den gale retning.

Derfor er det ekstra ærgerligt at en metode som afskrælning ikke har kunnet iværksættes.

Arealerne søges fremover drevet med de samme virkemidler som hidtil, men med inddragelse af de erfaringer der høstes i forbindelse med det LIFE Hedeprojekt der afsluttes i 2016.

Det være sig tilpasning af græsningsregimet og en øget brug af de øvrige virkemidler, herunder tørveskrælning, såfremt de tests der afsluttes i 2017 falder positivt ud.

Vandløbene og især kilderne i området er efter danske forhold helt unikke.

Kilderne og de tilhørende kildebække rummer en meget bevaringsværdig smådyrsfauna, hvor flere af de registrerede arter er medtaget på den danske rødliste.

- Plejemål for de lysåbne naturarealer har været **sikring af naturtypen og naturtypebevarende drift.**

Disse plejemål er principielt opfyldt, men det vurderes at de igangværende plejetiltag skal justeres i omfang og metodik for at være tilstrækkelige til at sikre og opretholde naturtyperne fremover.

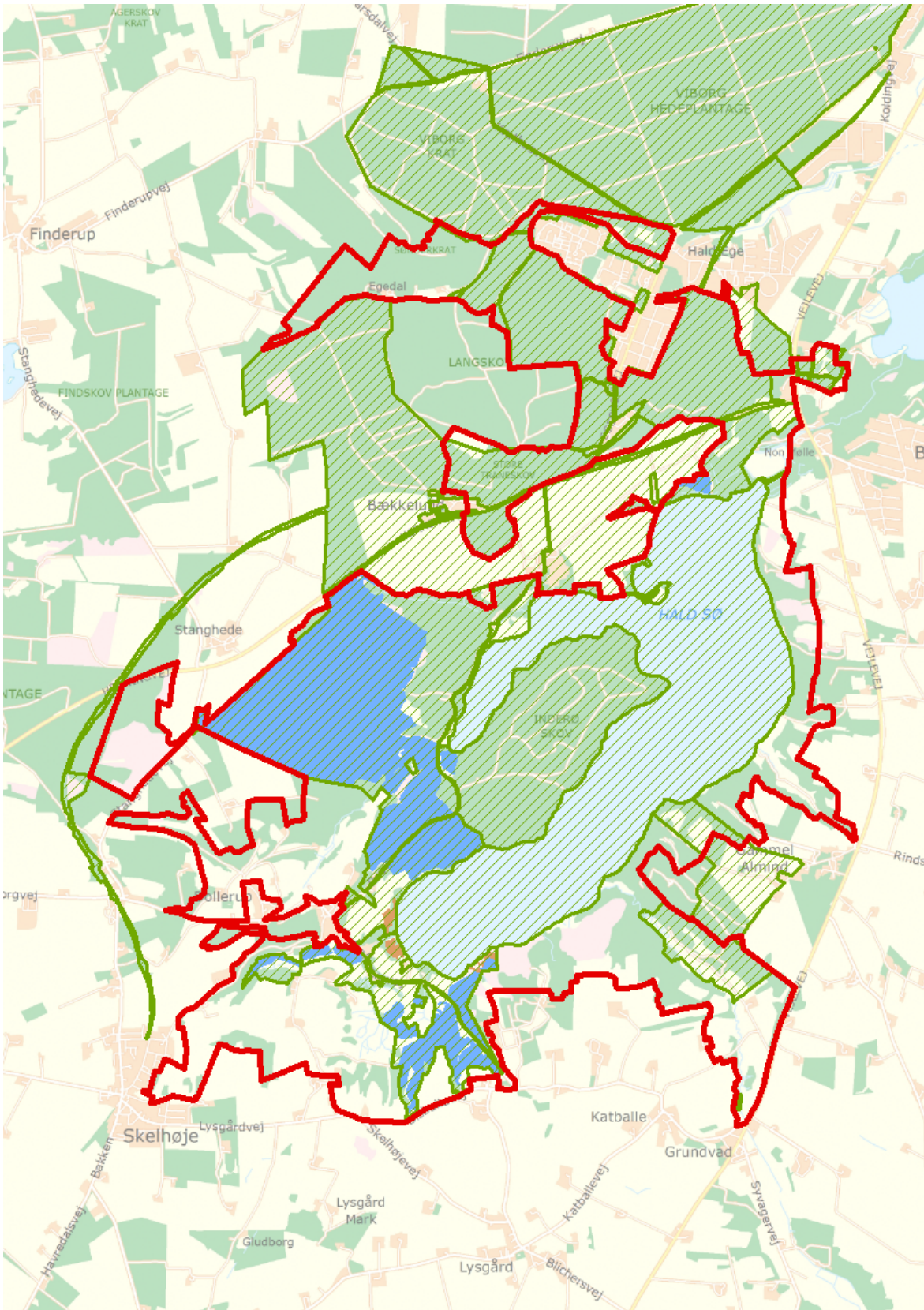
- I 1. planperiode er der ikke planlagt plejetiltag/indsats af hensyn til art alene. Det vurderes at arterne på udpegningsgrundlaget har haft gavn af indsatsen for naturtyperne i området.

Konkrete erfaringer

- Den negative udvikling på specielt Stanghede har overrasket, da stort set alle plejeformer på nær tørveskræling har været i brug. Erfaringerne fra det i gangværende LIFE Hedeprojekt, forventes at kunne føre til dels en bedre tilpasning af græsningsindsatsen, dels brug af en mere skånsom form for afskræling (tallerkenharvning), som ikke beskadiger fortidsminderne. Det sidste afhænger dog af de udgravninger og test der skal gennemføres i samarbejde med Slots- og kulturstyrelsen og Viborg Museum i 2016-2017.
- Afbrænding har ikke kunnet udføres i ønsket omfang, primært på grund af det begrænsede tidspunkt hvor afbrænding kan udføres med effekt, og hvor det samtidig er tilladt at brænde af.
- De arealer som i 1. planperiode skulle plejes med henblik på udvikling mod surt overdrev, er endnu ikke nået til den tilstand. Dette er dog ikke uventet da etablering af overdrev er en proces det tager årtier.
- Vandløbene og især kilderne i området er efter danske forhold helt unikke. Kilderne og de tilhørende kildebække rummer en meget bevaringsværdig smådyrsfauna, hvor flere af de registrerede arter er medtaget på den danske rødlisten. Specielt vårfluen *Apatania muliebris* har en efter danske forhold meget stor bestand i flere af de kilder og kildebække der løber til Hald Sø. Arten er en såkaldtistidsrelikt der kun lever i disse specielle habitater, og det er helt afgørende for artens tilstedeværelse, at vandkvaliteten er god og at vandtemperaturen er konstant.” Sådan står der i den første Natura 2000 plan for området På den baggrund sker aktiv pleje af kildevæld i området med stor forsigtighed. På de kildevæld som NST er ansvarlig for, og som ikke allerede på nuværende tidspunkt har været plejet gennem en længere årrække, vil der derfor ikke være nogen indsats i planperioden.

4. Mål og plejetiltag

Figur 3: Oversigt over lysåbne naturtyper og planlagte indsatser i Natura 2000-området

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal
- Lysåbne habitatnaturtyper med planlagt indsats
- Lysåbne habitatnaturtyper uden planlagt indsats

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen tør hede med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.
- En særlig opmærksomhed på naturtyperne tør hede, surt overdrev, rigkær, stilkege-krat og arten damflagermus, som har en væsentlig forekomst i området og er i tilbagegang.

I dette afsnit beskrives Naturstyrelsens *mål* for de ovenstående lysåbne naturtyper og arter i denne planperiode. Der kan være flere mål for et givent areal med en naturtype, og det samme kan være tilfældet for en art.

Desuden præsenteres de typer af *plejetiltag*, som Naturstyrelsen vil anvende på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer og bedste viden om naturpleje, der blandt andet omtales i det vejledende indsatskatalog for N2000-plejeplanlægning for lysåbne naturtyper, Skov- og Naturstyrelsens Naturplejestrategi (1999), Naturstyrelsens plejebog om 'Græsning og høslæt i naturplejen', Naturstyrelsens plejebogsserie for henholdsvis overdrev, ferske enge, søer, strandenge, hede, mose, små vandhuller, Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings Naturplejeportal Samt erfaringer fra LIFE Hede-projektet der afsluttes i 2016.

På et areal kan der forekomme mere end én slags plejetiltag, ligesom der kan være fastlagt flere tiltag for en art.

Arealtallene i tabellerne udtrykker Naturstyrelsens vurdering af omfanget af de enkelte plejetiltag, der vil blive gennemført i plejeplanens periode. På Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000 findes links til kort med detaljerede oplysninger om mål og indsatser på lokalitetsniveau.

Plejemål og plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der vil på de lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område blive foretaget *løbende* pleje, med henblik på opretholdelse af naturtypen i form af græsning på tør hede, surt overdrev og rigkær, jævnfør nedenstående skema.

Endvidere er ca. 136 ha. hede underlagt en cyklisk drift med slæt, afbrændinger og pletvis tørvefjernelse med års mellemrum.

Der foretages endvidere *enkeltstående* indgreb i form af hegning på 0,7 ha hede/overdrev og 3,5 ha ikke-habitatnatur, der søges udviklet til lysåbne naturtyper med henblik på at udvikle mere af naturtyperne tør hede og surt overdrev .

Der iværksættes af rydning på 3,5 ha, og græsning på 18,6 ha ikke-habitatnatur, der søges udviklet til lysåbne naturtyper med henblik på at udvikle mere af naturtyperne tør hede og surt overdrev .

Tabel e: Plejemål for lysåbne naturtyper**Målsatte habitatnaturtyper (ha)**

		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	7220	Kildevæld	Sikring af naturtypen	13,8
			Naturtypebevarende pleje	11,4
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen	4,7
			Naturtypebevarende pleje	4,7
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen	136,6
			Naturtypebevarende pleje	136,6
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen	15,0
			Naturtypebevarende pleje	15,0
	5130	Enekrat	Sikring af naturtypen	6,1
			Naturtypebevarende pleje	6,1
	7140	Hængesæk	Sikring af naturtypen	0,4
			Naturtypebevarende pleje	0,4
	9997	Ikke specificeret	Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,7
			Udvikling mod 4030 Tør hede	10,9

Tabel f: Planlagte løbende plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)			Omfattet af eksisterende planlægning	
		Naturtype	Plejetiltag	Total
Eksisterende habitatnatur	7220	Kildevæld	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende 2,5
			Rydning af opvækst	Eksisterende 6,1
			Græsning	Eksisterende 11,4
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende 0,6
	7230	Rigkær	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende 0,1
			Græsning	Eksisterende 4,6
	4030	Tør hede	Rydning af opvækst	Eksisterende 0,7
			Græsning	Eksisterende 83,6
			Tørveskrælning	Eksisterende 6,7
			Afbrænding	Eksisterende 6,7
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende 6,7
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende 30,2
	6230	Surt overdrev	Rydning af opvækst	Eksisterende 12,1
			Græsning	Eksisterende 15,0
	5130	Enekrat	Græsning	Eksisterende 6,1
	7140	Hængesæk	Græsning	Eksisterende 0,4
	9997	Ikke specificeret	Rydning af opvækst	Eksisterende 3,5
			Græsning	Eksisterende 18,6
			Tørveskrælning	Eksisterende 0,4
			Afbrænding	Eksisterende 0,4
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende 0,4

I tabel f er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Tabel g: Planlagte enkeltstående plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)				Omfattet af eksisterende planlægning	Total
		Naturtype	Plejetiltag		
Eksisterende habitatnatur	4030	Tør hede	Hegning	Eksisterende	0,7
	9997	Ikke specificeret	Hegning	Eksisterende	3,5

I tabel g er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Plejemål og plejetiltag for arter

Som hovedregel vil arterne på udpegningsgrundlaget have gavn af plejetiltagene for naturtyperne i de områder som arten er eller potentielt kan blive tilknyttet. Disse plejetiltag fremgår af tabel f og g.

Naturstyrelsen er særligt opmærksom på damflagermus, men planlægger ikke yderligere indsats for arten end de plejetiltag, der er oplyst under plejeplanerne for de lysåbne naturtyper.

En mere detaljeret beskrivelse af specifikke artsplejetiltag fremgår af Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000.

Ændring af naturtype

Nogle af Natura 2000-områdets arealer uden habitatnatur skal udvikle sig til naturtyper på sigt. Tabel h viser, hvad periodens indsats forventes at betyde for de enkelte naturtypers udvikling på lang sigt.

Tabel h: Planlagte udvidelser af naturtyper

Udvidelse af naturtyper (ha)	
Målsætning	Total
Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,7
Udvikling mod 4030 Tør hede	10,9

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at naturtyper og arter med tiden opnår en gunstig bevaringsstatus.

Det betyder at:

- Naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II, deres areal og tilstand skal være stabil eller i fremgang.
- Naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der efterhånden opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- For arter uden tilstandsvurderingssystem og for deres levesteder er målet gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne.

Bilag

Bilag 1: Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N 35 Hald Ege, Stanghede og Dollerup Bakker og vedrører Naturstyrelsens arealer på 1010 ha.

Det 1524 ha store område ligger umiddelbart sydvest for Viborg. Området består af den op mod 31 m dybe Hald Sø, kilder, småbække og de omgivende bakker:

Bakkerne er i dag enten skovklædte eller fremstår som hede og overdrev.

Flere af løvskovene rummer en veludviklet flora og fauna, der vidner om lang skovkontinuitet. Området rummer ligeledes rigkær og rester af såkaldte "paludellavæld". Det er kildevældsfdøtte mosdominerede tørpepuder med en speciel flora, der er sjælden i Danmark i dag.

Området er specielt udpeget på grund af disse typer natur: tør hede, surt overdrev, kildevæld, rigkær, bøg på mor, stilkege-krat og elle-askeskov.

Hald Sø var indtil 1950'erne en af landets reneste søer. Udledning af forskellige former for spildevand betød at søens miljøtilstand gennem årene blev kraftig forringet.

I 1986 indledte man forsøg med "kunstigt åndedræt": Al tilledning af spildevand til søen blev kraftigt reduceret eller helt fjernet, og søen fik i sommerhalvåret tilført ilt via et system af slanger og dyser på bunden af søen. I løbet af få år blev vandet klarere igen.

Iltningen er i dag meget nedsat, og søen er tæt på at være lige så klar som i gamle dage.

Inden for Natura 2000-området er ca. halvdelen af området fredet.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen tør hede med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.
- En særlig opmærksomhed på naturtyperne tør hede, surt overdrev, rigkær, stilkege-krat og arten damflagermus, som har en væsentlig forekomst i området og er i tilbagegang.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

	naturtype	Total
7230	Rigkær	4,9
7140	Hængesæk	0,4
7220	Kildevæld	13,8
4030	Tør hede	136,6

6230	Surt overdrev	15,0
5130	Enekrat	6,1
Hovedtotal		176,8

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	7220	Kildevæld	Sikring af naturtypen	13,8
			Naturtypebevarende pleje	11,4
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen	4,9
			Naturtypebevarende pleje	4,7
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen	136,6
			Naturtypebevarende pleje	136,6
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen	15,0
			Naturtypebevarende pleje	15,0
	5130	Enekrat	Sikring af naturtypen	6,1
			Naturtypebevarende pleje	6,1
	7140	Hængesæk	Sikring af naturtypen	0,4
			Naturtypebevarende pleje	0,4
Potentiel habitatnatur	9997	Ikke specificeret	Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,7
			Udvikling mod 4030 Tør hede	10,9

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	7220	Kildevæld	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	2,5
			Rydning af opvækst	Eksisterende	6,1
			Græsning	Eksisterende	11,4
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,6
	7230	Rigkær	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,3
			Græsning	Eksisterende	4,6
	4030	Tør hede	Rydning af opvækst	Eksisterende	0,7
			Græsning	Eksisterende	83,6
			Tørveskrælning	Eksisterende	6,7
			Afbrænding	Eksisterende	6,7
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende	6,7
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	30,2
	6230	Surt overdrev	Rydning af opvækst	Eksisterende	12,1
			Græsning	Eksisterende	15,0
	5130	Enekrat	Græsning	Eksisterende	6,1
	7140	Hængesæk	Græsning	Eksisterende	0,4
Potetiel habitatanatur	9997	Ikke specificeret	Rydning af opvækst	Eksisterende	3,5
			Græsning	Eksisterende	18,6
			Tørveskrælning	Eksisterende	0,4
			Afbrænding	Eksisterende	0,4
			Slæt - d.v.s. med fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,4

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	4030	Tør hede	Hegning	Eksisterende	0,7
Potetiel habitatanatur	9997	Ikke specificeret	Hegning	Eksisterende	3,5

I tabel III og IV er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.

- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Tabel V: Planlagte udvidelser af naturtyper

Udvidelse af naturtyper (ha)	
Målsætning	Total
Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,7
Udvikling mod 4030 Tør hede	10,9

Særlig indsats for arter

Som hovedregel vil arterne på udpegningsgrundlaget have gavn af plejetiltagene for naturtyperne i de områder som arten er eller potentielt kan blive tilknyttet.

Naturstyrelsen er særligt opmærksom på damflagermus, men planlægger ikke yderligere indsats for arten end de plejetiltag, der er oplyst under plejeplanerne for de lysåbne naturtyper.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at naturtyper og arter med tiden opnår en gunstig bevaringsstatus.

Det betyder at:

- Naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II, deres areal og tilstand skal være stabil eller i fremgang.
- Naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der efterhånden opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- For arter uden tilstandsvurderingssystem og for deres levesteder er målet gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne.

**Miljø- og
Fødevareministeriet**
Naturstyrelsen

Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.nst.dk